

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut sociologických studií, Katedra sociologie

Bakalářská práce

2014

Matouš Holada

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut sociologických studií, Katedra sociologie

Matouš Holada

Meze vtipnosti

Bakalářská práce

Praha 2014

Autor práce: **Matouš Holada**

Vedoucí práce: **Mgr. Miroslav Paulíček, Ph.D.**

Rok obhajoby: **2014**

Bibliografický záznam

HOLADA, Matouš. *Meze vtipnosti*. Praha, 2014. 32 s. Bakalářská práce (Bc.) Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut sociologických studií. Katedra sociologie. Vedoucí bakalářské práce Mgr. Miroslav Paulíček, Ph.D.

Abstrakt

Tato práce se zabývá problematikou kontroverzního humoru na internetové sociální síti Facebook. V jejím rámci existuje řada stránek, které se specializují na publikování a sdílení komického materiálu, zejména pak různých obrázkových vtipů. Nad částí těchto vtipů přitom dochází mezi uživateli Facebooku ke konfliktům a diskuzím ohledně jejich přijatelnosti. Cílem práce je proto blíže prozkoumat, jaký druh humoru se zde setkává s odmítavými reakcemi a pomoci tak lépe pochopit, co je dnes v oblasti vtipu považováno za nevhodné. Za tímto účelem jsem na několika facebookových stránkách provedl analýzu vtipů a komentářů, které k nim jejich čtenáři zanechali. Jejím prostřednictvím bylo zjištěno, že s největším odporem se setkává humor o aktuálních, medializovaných katastrofách, načež bylo demonstrováno, že odmítání tohoto druhu humoru nelze, na rozdíl například od humoru etnického či sexistického, vysvětlit pomocí aplikace teorie superiority. Pramen vznikajících konfliktů je proto spatřován v odlišných představách uživatelů Facebooku o podobě norem, určujících o čem je a není možno žertovat. Závěrem práce jsou pak předloženy návrhy výzkumů, které by mohly vést k lepšímu pochopení toho, jak jsou tyto normy utvářeny.

Abstract

This paper examines the phenomenon of controversial humor on the social networking site Facebook. Here there exist several entertainment pages, dedicated to the purpose of publishing and sharing comic material; most notably jokes in the form of humorous images. Sometimes, some of these jokes become a source of conflicts and a target of criticism by certain Facebook users, who consider them unacceptable. The present study therefore aims at examining the characteristics of these jokes, to help shed

light on what is today considered inappropriate in the sphere of humor. For this purpose, an analysis of jokes and comments on them, left by their readers, was conducted on several Facebook pages. This research revealed the fact that jokes about current, medially covered disasters were the biggest source of controversies. Further inquiries into their nature then showed that aversion to this type of humor cannot be explained by applying superiority theory (contrary to certain other types of humor; for example ethnic or sexist jokes). The source of conflicts about disaster jokes is therefore seen in the clash of disparate views, held by Facebook users about the nature of norms, governing what is and what isn't acceptable to joke about. The conclusion to this paper then suggests possible directions for future research, which could help to better understand the processes that lead to the creation of these norms.

Klíčová slova

kontroverzní humor, Facebook, internet, superiorita, černý humor

Keywords

controversial humor, Facebook, internet, superiority, sick jokes, disaster jokes

Rozsah práce: 60 359 znaků

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracoval samostatně a použil jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze dne 11. 5. 2014

Matouš Holada

Poděkování

Na tomto místě bych rád poděkoval především svému školiteli, váženému panu Mgr. Miroslavu Paulíčkoví, Ph.D., za cenné rady a obohacující připomínky, které mi při psaní poskytoval. Dále děkuji své rodině za trpělivost, s níž snášela mé zaneprázdnění.

Meze vtipnosti?

Výzkumný problém

Na sklonku roku 2012 se v českých médiích mihla zajímavá aféra – jakýsi patnáctiletý chlapec přišel do školy v tričku, ozdobeném podobiznou norského teroristy Breivika. Tričku vedle Breivikovy podobizny dominoval nápis Call of Duty (název válečné počítačové hry). Mohlo by se zdát, že absurdní spojení těchto dvou prvků poměrně jednoznačně signalizuje, že se jedná o vtip. Takto si však situaci celá řada lidí, žákovou učitelkou počínaje, policií, kterou kontaktovala, pokračuje a médií, která celý případ zdokumentovala konče, nevyložila. Prodejce triček byl prezentován jako zrůda podporující teroristické činy, neprodané kusy mu byly zabaveny a byla proti němu vznesena žaloba.

Tato událost poukazuje mimo jiné na obrovskou relativitu ve vnímání komičnosti určitého předmětu. Ačkoliv žijeme v době, která se často tváří, že odvrhla veškerá tabu a nic jí není svaté, jak často slyšíme od postmoderních teoretiků (Lipovetsky) i konzervativních kritiků (Scruton), takovéto příhody nám ukazují, že i dnes existují věci, o nichž přece jen nelze, alespoň takto veřejně, lehkovážně žertovat. Co způsobuje, že učinit určitá témata terčem vtipu bývá některými lidmi hodnoceno jako nepřípustné? A proč takové tričko s Breivikem vzbuzuje pohoršení? Je to proto, že je některými lidmi toto téma vědomě vyloučeno ze sféry věcí, o nichž je možno žertovat, anebo není jednoduše jako vtip vůbec interpretováno? Jinými slovy, je vnímáno jako špatný vtip nebo jako něco úplně jiného, nečinícího si ambice stanout na poli komiky? Těmito otázkami bych se rád zabýval ve své práci.

Předpokládaná metoda zpracování

Odpovědi na své otázky zamýšlím hledat především v sérii (cca 12 – 20) polostrukturovaných rozhovorů, prováděných s dvěma skupinami respondentů, přičemž rozlišovacím kritériem bude jejich věk – jedna skupina dotazovaných bude zhruba ve věku 18 – 23 let a druhá ve věku 45 – 50 let. Mým prvotním zájmem bude prozkoumat reakce lidí na různé vtipy (ať už v podobě anekdotických promluv či vizuálních zobrazení) toho druhu, který bývá obvykle označován za černý humor. Bude se jednat

zejména o vtipy, zacílené na témata, která jsou obecně považována za společensky závažná – vtipy rasistické, vtipy o tělesně postižených, vtipy zlehčující násilí na ženách aj. Zkoumání příčin, na jejichž základě lidé reagují, tak jak reagují, by mi mělo poskytnout materiál pro analýzu prvků, které stojí v pozadí jejich úvah a umožnit tak porozumění tomu, co u nich podmiňuje, jestli daný vtip přijmou či odsoudí. Osobní charakteristiky a případné sdělené životní zkušenosti respondentů budou zapojeny do analýzy a bude zkoumána jejich role v tomto hodnotícím procesu – tedy například budu sledovat, jestli lidé jakožto důvod, proč něco nepovažují za vtipné, budou uvádět svoji spřízněnost zkušeností s danými jevy („můj děda byl v Osvětimi“) apod. Rozdělení respondentů na dvě věkové skupiny pak umožní i určité mezigenerační srovnání.

Teoretické zázemí pro tyto úvahy budu vytvářet zejména na základě odborné literatury zabývající se humorem a jeho společenskými funkcemi. Dalším důležitým východiskem mi však budou i různé práce soudobých sociologů, zaměřené obecně na popis povahy dnešní společnosti. Data, která získám z vlastního výzkumu, bych chtěl poté závěrem práce využít ke konfrontaci s těmito texty a prozkoumat, zda potvrzují či vyvrací některé vyřčené teze o povaze současné společnosti.

SEZNAM LITERATURY:

Billig, M. (2005): *Laughter and ridicule. Towards a social critique of humour*. London: SAGE.

Borecký, V. (2000): *Teorie komiky*. Praha: Hynek.

Davies, Ch. (1998): *Jokes and their relation to society*. Berlin, New York: Mouton de Gruyter.

Freud, S. (1991): *Totem a tabu*. Praha: Práh.

Hendl, J. (2008): *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*. Praha: Portál.

Lipovetsky, G. (1998): *Éra prázdnoty*. Praha: Prostor.

Petrusek, M. (2006): *Společnosti pozdní doby*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON).

Scruton, R. (1993): *Smysl konzervatismu*. Praha: TORST.

Strauss, A., Corbin, J. (1999): *Základy kvalitativního výzkumu: postupy a techniky metody zakotvené teorie*. Boskovice: Albert.

Student: Matouš Holada

Vedoucí práce: Mgr. Miroslav Paulíček

Obsah

ÚVOD	2
1. HUMOR JAKO VÝZKUMNÉ TÉMA	4
1.1 <i>Teorie superiority, inkongruence a relaxace</i>	4
1.2 <i>Humor jako předmět kontroverzí</i>	6
1.3 <i>Výzkum humoru na internetu</i>	8
1.4 <i>Shrnutí – implikace pro vlastní výzkum</i>	9
2. METODA A PROSTŘEDÍ VÝZKUMU	10
2.1 <i>Problematika výzkumu na internetu</i>	10
2.2 <i>Metoda zkoumání</i>	11
3. VÝZKUM	14
3.1 <i>Zkoumané stránky</i>	14
3.2 <i>Kontroverzní témata</i>	16
3.3 <i>Vtipy a jejich kontext</i>	17
3.4 <i>Vyjádření superiority ve vtipech</i>	19
3.5 <i>Komičnost deviace</i>	21
3.6 <i>Shrnutí hlavních zjištění</i>	22
ZÁVĚR	24
SUMMARY	26
POUŽITÁ LITERATURA	27
SEZNAM PŘÍLOH	30
PŘÍLOHY	31

Úvod

Tématem této práce je problematika kontroverzního humoru na internetové sociální síti Facebook. Ta je místem, kde denně dochází k publikaci a sdílení značného množství humorného materiálu a to zejména prostřednictvím řady zábavních stránek, provozovaných jejich uživateli. Ne všechny zdejší vtipy se však setkávají s pochopením. Naopak, jejich nezanedbatelné množství je ze strany některých uživatelů označováno za nepřijatelné a ostře kritizováno. Spory o nich, nezdědka doprovázené stížnostmi administrátorům Facebooku, pak někdy vyústí v cenzuru či přímo zrušení stránek, které je publikovaly. Tato práce se proto pokouší pomocí analýzy těchto vtipů a komentářů k nim blíže prozkoumat, jaké jsou vlastnosti humoru, jenž má potenciál vyvolávat tyto kontroverze. Jejím cílem je přispět k chápání toho, jak jsou v současné společnosti stanovovány meze vtipnosti; tedy o čem je možné žertovat a o čem již nikoliv.

Gilles Lipovetsky nazývá ve své *Éře prázdnoty* dnešní společnost společností *legrační* (1998: 163 – 203). Upozorňuje tím na současnou tendenci k stírání hranic mezi vážným a komickým a na postupné pronikání humoru i do těch společenských sfér, z nichž býval dříve vyloučen. Jakkoliv přesvědčivě však může jeho popis souznít s obecně populárním pohledem na současnou společnost jako na společnost, odvrhující veškerá tabu, prohlašovat, že v dnešní době již žádné hranice neexistují a že vtipkovat je tedy možné naprosto o všem, by bylo zjevně přehnané. Jak na příkladu nemocnic ukazuje Miloslav Petrussek (2006: 162), nepochybně stále existují místa a situace, v nichž předpokládáme, že budeme bráni přímo smrtelně vážně.

Petruskův příklad zároveň přináší poselství o významu role, kterou při hodnocení přijatelnosti humoru hraje jeho kontext. To má pro práci, která chce zkoumat, kde jsou hranice toho, o čem je možné žertovat, zásadní důsledky. Sama možnost takového zkoumání je podmíněna volbou vhodného výzkumného prostředí. Provést výzkum právě formou analýzy komentářů k vtipům na Facebooku jsem se pak rozhodl zejména proto, že jsem tím získal možnost nezúčastněně pozorovat, jak na ně lidé reagují v prostředí, které je pro ně přirozené¹. Navíc prostředí Facebooku, kde je člověk neustále zavalován proudem informací, neodvolatelně mísícím vážné a komické,

¹ V původním projektu výzkumu byl vysloven záměr, zkoumat reakce na vtipy pomocí série rozhovorů. Od této myšlenky jsem však upustil z obavy, že by umělost výzkumné situace mohla vést k získání zkreslených dat.

je ve své podstatě takřka dokonalou virtuální alegorií Lipovetského legrační společnosti. Příležitost zjistit, jak „legrační“ tato společnost ve skutečnosti je, se tedy přímo nabízí.

Práce je rozdělena do tří kapitol. V první z nich je nejprve podán stručný obecný úvod do studia humoru, přičemž je položen důraz na tři historicky se utvořivší velké teoretické přístupy; teorie superiority, inkongruence a relaxace. Poté je již pozornost zaměřena konkrétněji na problematiku humoru jako předmětu konfliktů a kontroverzí. Zde je vyzdvižen fakt, že studie, které se touto jeho stránkou zabývají, mívají tendenci soustředit se především na etnický anebo sexistický humor; tedy na humor, v němž je silně obsaženo vyjádření superiority. Následně jsou představeny některé výzkumy, které se tak jako tento zaměřily na zkoumání kontroverzního humoru v prostředí internetu.

Druhá kapitola je věnována metodě výzkumu. Nejprve jsou načrtnuty obecné metodologické otázky, s nimiž se potýká každý badatel, který se rozhodne svá zkoumání provádět na internetu. Ústřední problém, jemuž je nutno čelit, je zde spatřován v anonymitě zkoumaného prostředí. Tyto otázky jsou pak vztaženy ke konkrétnímu prostředí Facebooku, načež je blíže představena metoda samotného výzkumu.

Konečně třetí kapitola, představující jádro práce, je věnována vlastnímu výzkumu a jeho výsledkům. Na základě analýzy komentářů k vtipům byl získán soubor těch, které se setkaly s odmítavými reakcemi čtenářů. V jeho rámci je pak demonstrováno, která témata byla nejkontroverznější, načež jsou sebrané vtipy dále prozkoumány z hlediska toho, zdali obsahují vyjádření superiority. Jistý prostor je rovněž věnován otázce kontextu, v němž se s nimi uživatelé Facebooku setkávají a ke konci kapitoly je navíc podniknut krátký exkurs do problematiky disciplinární funkce humoru.

1. Humor jako výzkumné téma

Humor² je jev, vyskytující se univerzálně ve všech lidských společnostech (Billig 2005: 181). Je zároveň, jak si uvědomovali již starořeční filozofové, něčím bytostně vlastním pouze člověku, který proto někdy bývá zván „*smějícím se zvířetem*“ (Ibid.: 180). Učený zájem o něj má (alespoň v Evropě) velmi dlouhou tradici, s kořeny sahajícími až do antiky. Jeho vývoj pak byl v průběhu dějin pevně spjat s evolucí evropského myšlení obecně; humorem se ve svých pracích, zejména od období novověku, zabývala značná část nejslavnějších učenců a filozofů. Přehled historie tohoto zkoumání nabízí uceleně například Borecký (2000) anebo v selektivnější formě Billig (2005).

V současnosti je humor předmětem zájmu řady různých vědeckých disciplín (a nejen humanitních – viz například Narula, Chaudhary, Narula, Narayan 2011); mezi nimi také sociologie. Například britský sociolog Christie Davies v úvodu ke své práci *Jokes and Targets* (2011: 2) poukazuje na rozsah a popularitu sociálního fenoménu, který představují vtipy a jenž je podle něj důvodem pro to, aby jim byly věnovány seriózní výzkumy. Ve svých studiích se zabývá například otázkou zobrazování etnických stereotypů ve vtipech (Davies 1998, 2011). Další britský akademik, Michael Billig, ve své práci *Laughter and Ridicule* (2005) zkoumá pro změnu humor jakožto nástroj sociální kontroly a poukazuje na jeho možnou disciplinární funkci. Výlučně výzkumům na poli humoru je rovněž věnován každé čtvrtletí vycházející časopis *Humor: International Journal of Humor Research*.

1.1 Teorie superiority, inkongruence a relaxace

Ve zkoumání humoru se postupem času zformovaly tři hlavní způsoby náhledu problematiky; tři velké teoretické přístupy k tématu, lišící se navzájem svým viděním podstaty komiky (Borecký 2000: 45; Billig 2005: 38). Ani jedna z těchto teorií však není sama o sobě schopna uspokojivě vysvětlit vše, co se na poli humoru děje. Vztah mezi nimi v mnohém připomíná odvěké sociologické dilema struktury a jednání; podobně jako ono není ani jejich konflikt definitivně řešitelný ve prospěch jedné z nich.

² Pojem humor v této práci používám, slovy Boreckého, jako „*rodový pojem nadřazený komice*“ (Borecký 2000: 39). Vzhledem k cílům, které jsem si stanovil, zde není problém nejednotné terminologie oblasti komiky nutné řešit (Ibid.: 25). Proto se jím blíže nezabývám a například pojmy komika a humor tak chápu synonymicky. S podobnou volností pak zacházím i s výrazy vtip a žert.

Přesto však tyto teorie představují základní východisko pro studium humoru a i v této práci s nimi tedy bude místy operováno (Borecký 2000: 45). Zejména první z nich pak poslouží jako velmi užitečný analytický koncept.

Teorie superiority³ vychází „...z toho, že příčinou či podstatou komiky je získávání převahy nad druhým, které probíhá jako zesměšňování protivníka“ (Ibid.). Smějeme se někomu, čímž se nad něj povyšujeme. Kořeny tohoto přístupu lze najít v novověké filozofii, v úvahách T. Hobbesa (někteří autoři tvrdí, že dokonce už u Platóna; viz Billig 2005: 38 – 39). Agresivní, konfliktní povaha, kterou tato teorie komice připisuje, má za následek, že zejména v současnosti, kdy výrazně převažuje pozitivní náhled na humor, bývá odmítána, případně dochází k různým pokusům o reinterpretaci a zmírnění jejích stanovisek (Ibid.: 10, 39). Nicméně, v řadě případů se vysvětlení, které nabízí, zdá být na místě. Dobře patrné to je například u vtipů o stupiditě (či naopak přehnané racionalitě) určitých etnik, analyzovaných Daviesem (1998).

Teorie inkongruence pro změnu „...vidí podstatu komiky v nesourodosti prvků, které ji vytvářejí“ (Borecký 2000: 46). Komická situace vzniká, když dojde k náhlému spojení takovýchto prvků, když se zčistajasna prolnou dva odlišné světy. Výsledkem je inkongruence (nesoulad), která vyvolá smích. Dobrým příkladem jsou různé jazykové dvojsmysly; v dnešní době pak rovněž například fotomontáže, které obzvláště dobře ilustrují princip spojení nesourodých prvků. Mnoho inkongruencí však komickou povahu nemá, což otevírá cestu kritice (Billig 2005: 96). Zdroje této teorie pak lze hledat u Kanta a obecně mezi osvícenskými mysliteli osmnáctého století (Borecký 2000: 46, Billig 2005: 57).

Posledním z těchto tří hlavních přístupů je teorie relaxace (Borecký 2000: 46; *relief theory* – Billig 2005: 86), která se soustředí na humor jakožto mechanismus ventilace emocionální energie. Její kořeny leží v myšlení Herberta Spencera a jeho současníka A. Baina (Billig 2005: 86). Za nejslavnějšího proponenta této teorie pak lze považovat Sigmunda Freuda, jenž ve své práci *Vtip a jeho vztah k nevědomí* (2005) představuje psychické procesy tvorby vtipu jako v podstatě analogické tzv. snové práci. Stejně jako sen je zde vtip chápán jako místo, kde je dán volný průchod tomu, co je jinak na úrovni vědomí potlačováno.

³ Tyto velké teoretické přístupy slouží jako kategorie, jako zastřešující pojmy pro řadu nezávislých teorií různých autorů (Borecký 2000: 45). Pokud tedy užívám například výraz *teorie superiority* v singuláru,

V konkrétních teoriích komiky, formulovaných jednotlivými badateli či filozofy bývají prvky těchto tří přístupů často různě kombinovány a málokdy jsou prezentovány v čisté podobě. Vladimír Borecký ve své *Teorii komiky* poukazuje na skutečnost, že jejich věčný spor nejspíše pramení ze způsobu, jakým si kladou otázky po příčinách komiky. Vznáší námitku proti hledání těchto příčin, přičemž upomíná na analogický problém hledání smyslu hry. Stejně jako hra má podle něj komika primární smysl v sobě samé a místo hledání vnějších příčin je tudíž k jejímu porozumění zapotřebí spíše vymezení jejích strukturujících rysů (Borecký 2000: 139 – 146).

Vzhledem k zaměření této práce stojí dále za zmínku Boreckého snaha o formulaci vývojové teorie komiky. Vycházejí z Kierkegaarda a z prací řady psychologů, zejména pak Jeana Piageta, formuluje teorii čtyř vývojových stádií, z nichž každé je charakterizováno určitým komickým modem (Ibid.: 161 – 169). Vrcholem je pak stádium absurdity, kdy jedinec nahlédne „...kosmickou dimenzi komiky, která přesahuje osobní rozměr...“ (Ibid.: 168). Tato teorie je zajímavá zejména tím, že implikuje, že ti, kteří ve vývoji nedosáhli určitého stupně, nebudou schopni s ním související druhy humoru pochopit. Nabízí tedy na individuální úrovni možné vysvětlení toho, proč některé lidi určitý typ humoru pohoršuje. Nicméně, testování této teorie účelem tohoto výzkumu není – mým cílem je zde především prozkoumat, jaké vtipy vyvolávají kontroverze ve zvoleném výzkumném prostředí českého Facebooku. V centru pozornosti budou tudíž v první řadě témata, se kterými tyto vtipy pracují.

1.2 Humor jako předmět kontroverzí

Giselinde Kuipers ve svém shrnutí sociologického zájmu o humor (2008) uvádí řadu různých perspektiv, z nichž bývá jeho problematika nahlížena. Pro tuto práci je přitom důležité, že v řadě těchto sociologických přístupů se objevuje problém humoru jako něčeho konfliktního, jakožto fenoménu, který může lidi nejen spojovat, ale velmi dobře také rozdělovat. „Značná část humoru je založena na překračování společenských hranic, což může vést stejně tak dobře k pohoršení, jako k pobavení“ (Ibid.: 382). Nejviditelněji je to vyjádřeno v teoretickém přístupu, jenž Kuipers příznačně nazývá „*conflict approach*“ (Ibid.: 368), jehož vyznavači považují humor za jeden z projevů existujících společenských konfliktů a antagonismů. Stopy tohoto problému se však

odkazují tím k tomuto agregátu, k obecným vlastnostem, které mají všechny tyto dílčí teorie společně, nikoliv k samotné jedné z nich.

neustále vynořují i jinde, kupříkladu ve funkcionalisticky orientovaných studiích, portréty humor jako jeden z mechanismů udržování společenského pořádku (Ibid.: 364; do této kategorie by se dala zařadit například i výše zmíněná Billigova práce [2005]).

Živnou půdou debatám o konfliktní povaze humoru poskytují zejména nejrozumnější etnické a sexistické vtipy, které představují zřejmě nejjasnější příklady humoru, jenž má potenciál stávat se předmětem společenských kontroverzí (Kuipers 2008: 383). Mezi badateli však neexistuje na téma jeho závažnosti žádná jasná názorová shoda. Zatímco jedni zastávají názor, že kupříkladu rasistické vtipy představují spíše než masku pro vážně míněnou agresi pouhou hru, nemající žádné anebo mizivé společenské důsledky, jiní toto tvrzení odmítají. Někteří dokonce kritizují i vtipy, v nichž je zesměšňována samotná idea rasismu, považující je za prostředek, napomáhající k udržování a replikaci myšlení v stereotypních kategoriích (Ibid.: 384).

Tato názorová nejednotnost se projevila například i v reakcích na aféru dánských karikatur proroka Mohameda, patrně nejzávažnějšího skandálu, který ohledně humoru v posledních letech proběhl. Ve sbírce krátkých esejů od šesti předních oborových znalců, hodnotících tuto událost pro časopis *Humor* (Lewis ed. 2008), byla mimo jiné často vznášena otázka po politickém významu humoru; tedy nakolik může tento mít reálný vliv na lidské chování. Zatímco někteří přispěvatelé považovali tuto aféru za potvrzení důležitosti role, kterou může humor v lidském jednání hrát, jiní naopak jeho ústřední význam pro celý konflikt zpochybňovali – karikatury proroka chápali spíše jako pouhou záminku, než jako jeho příčinu.

V jednom se však nejrozumnější badatelé zpravidla shodují – v tvrzení, že pro pochopení humoru jako společenského jevu je naprosto zásadní kontext, v němž je prezentován (Kuipers 2008: 384, 388). Normy toho, co je považováno za přípustné, tedy i společenská pravidla, regulující o čem lze v dané situaci vtipkovat, jsou do značné míry proměnlivé v závislosti na konkrétním prostředí. Jeden samý vtip tak může být v různých situacích (a samozřejmě též různými lidmi) vykládán zcela jinak. Například Gray a Ford ve své práci (2013) ukázali, že hodnocení společenské přijatelnosti sexistického humoru výrazně kolísá podle toho, zdali se tento vyskytne v rámci firemní pracovní porady či naopak v mnohem uvolněnější atmosféře *comedy clubu*. V jejich výzkumu navíc nebyl nalezen statisticky významný rozdíl v tom, jak dané vtipy hodnotili muži oproti ženám (Ibid.: 289). Ačkoliv, jak sami zmiňují, řada dřívějších

studí korelaci mezi pohlavím a hodnocením sexistických vtipů nalezla⁴, v otázce vhodnosti vzhledem k určitému prostředí byli muži i ženy zajedno.

1.3 Výzkum humoru na internetu

Nový a dle mého názoru velmi užitečný prostor pro zkoumání humoru a toho, jak je lidmi přijímán, představuje v posledních letech také internet. Výzkumů, které by tak jako tento blížely zkoumaly, co je zde v oblasti komického považováno za přijatelné a jak jsou tyto normy ustavovány, však bohužel zatím není mnoho⁵. Existují však i výjimky, například práce Elise Kramer (2011), která se zaměřila na reakce uživatelů internetu na vtipy o znásilnění. Ve svém textu demonstruje, jak účastníci internetových diskuzí argumentují svá stanoviska k takovýmto vtipům. Ukazuje přitom, že jejich spory, strukturované zpravidla jako otázka po objektivní komičnosti daného materiálu, jsou zjevně neřešitelné. Nato dochází k závěru, že jak jejich příznivci, tak i odpůrci využívají těchto hádek zejména jako prostředku k ukotvení, definování a přehrávání vlastní identity (Ibid.: 163).

Výzkumem humoru na internetu se rovněž zabývala již výše zmíněná Giseline Kuipers. Ta ve své práci (2006) srovnává diskuze z amerických a nizozemských internetových stránek ohledně etnického humoru a internetové pornografie. Zajímají ji přitom kulturní rozdíly v tom, jak jsou v online interakcích tato témata portrétována a zdali a jak jsou jejich účastníky konstruována jako zdroj morálního nebezpečí. Ukazuje přitom, že nizozemská společnost je vůči etnickému humoru výrazně restriktivnější, nežli společnost americká (ve vztahu k pornografii je tomu pak naopak).

Prostředí internetu zároveň svým charakterem mnohdy značně problematizuje otázku kontextu. Obzvláště viditelné to je na sociálních sítích, jako je Facebook, kde dochází k jevu, který Marwick a Ellison nazývají „*context collapse*“ (2012: 379), tedy k interakcím vzájemně si cizích lidí prostřednictvím společného známého, kterého však znají z různých sociálních prostředí. Takovéto situace samozřejmě vznikají dezinterpretací a konfliktů ohledně humoru mimořádně přejí. Ostatně, právě na základě dezinterpretace je mimo jiné založen fenomén tzv. internetového trollingu, dnes již poměrně známý, avšak jen zřídka hlouběji zkoumaný jev (Škardová 2013). Ten

⁴ Pro příklad další práce, která tuto korelaci rovněž *nenalezla*, viz (Lowis 2003).

⁵ Samozřejmě, že internet nepředstavuje homogenní prostředí, ovládané jediným souborem norem. Výzkumy v jeho rámci se musí zaměřit na nějakou jeho dílčí, uchopitelnou část, například na určitou sociální síť, jako zde činím já.

představuje jakousi vyhrocenou formu ironické recese, založenou zpravidla na úmyslném šokování návštěvníků určité stránky hrubým porušováním jimi očekávaných norem⁶. Komickou účinnost tato praktika čerpá právě z toho, že řada lidí neodhalí její recesistickou povahu a reaguje na ní vážně; zdrojem zábavy⁷ se tak stává jejich chyba v definici situace (Ibid.). Praxe trollingu je tedy dalším poměrně názorným příkladem toho, jak důležitou roli v celé problematice humoru hraje jeho kontext, který nejenže formuje jeho percepci, ale rovněž umožňuje vznik takových forem humoru, které přímo využívají jeho místních specifik.

1.4 Shrnutí – implikace pro vlastní výzkum

Cílem této práce je prozkoumat, jaký humor se v prostředí českého Facebooku setkává s odmítavými reakcemi jeho uživatelů. V první řadě mne zde tedy zajímá, jaká témata, pokud jsou učiněna součástí vtipu, mají potenciál vyvolávat kontroverze. S takto zaměřeným výzkumem jsem se při své rešerši dosavadního bádání neseťkal. Práce, které se zabývají humorem jakožto bodem nesouhlasu, si zpravidla spíše určitá potenciálně kontroverzní témata (etnické či sexistické vtipy, vtipy o znásilnění apod.) za účelem různých analýz samy volí, než aby se pokoušely zjišťovat, která z nich jsou skutečně vnímána jako závadná, jako překračující meze vtipnosti.

Tyto výzkumy mají navíc často tendenci soustředit se na konfliktní postoje k humoru jako na spory dvou skupin; těch, kteří vtipy vypráví a těch, kteří jsou jejich terčem (například majoritní vs. minoritní etnikum, muži vs. ženy). Na základě vlastního zkoumání bych zde chtěl poukázat na to, že potenciál vyvolávat rozhořčení má často rovněž i humor, který není takto snadno uchopitelný, jako „vtipy jedněch o těch druhých“. Analyzuji proto sebrané kontroverzní vtipy z hlediska toho, zdali v nich lze vypozorovat vyjádření superiority, které je pro „meziskupinový“ humor příznačné.

Závěrem se pak hodí znovu připomenout, že svrchovanou důležitost má ve výzkumu humoru problematika jeho kontextu. I té je proto v této práci věnován jistý prostor.

⁶ Například výsměchem zesnulé osobě na facebookové stránce, založené pozůstalými za účelem uctění její památky (Škardová 2013: 43; Marwick, Ellison 2012).

⁷ Baví se však samozřejmě pouze „troll“ a případně další, kteří jeho chování pochopí. Ti, na jejichž úkor k této zábavě dochází, mívají obvykle do smíchu daleko (viz Škardová 2013: 27).

2. Metoda a prostředí výzkumu

Výzkum proběhl v lednu a únoru roku 2014 a spočíval v analýze vtipů a reakcí na ně na různých českých facebookových stránkách. Vzhledem k tomu, že byl celý proveden online, bude nejprve vhodné stručně nastínit problematiku internetu jako výzkumného prostředí obecně. Následně pak tyto obecné teze budou vztaženy k Facebooku, jakožto k prostředí konkrétnímu, přičemž ukáží, jak jsem se s danými metodologickými otázkami ve svém výzkumu vypořádal.

2.1 Problematika výzkumu na internetu

Internet jakožto technologie, umožňující rozvoj nových forem komunikace a mezilidských interakcí, představuje pro společenské vědy nezanedbatelný metodologický problém. Řada autorů se již ve svých pracích věnovala tomu, jak jej lze využít pro výzkumné účely a jaká případná rizika to s sebou přináší (Freidenberg 2011; Murthy 2008; Wilson, Peterson 2002). Vzhledem k charakteru svého výzkumu se zde zaměřuji pouze na problematiku internetu jakožto prostředí, v němž je možné sledovat mezilidské interakce⁸. Níže shrnuté metodologické otázky jsou proto formulovány s ohledem na výzkumné techniky, založené obvykle především na pozorování. Pro takovýto spíše kvalitativní přístup k tématu bývá často používáno označení „*digitální*“ anebo „*virtuální etnografie*“ (Freidenberg 2011; Murthy 2008).

Pravděpodobně nejzávažnějším problémem, před který je výzkumník postaven, je anonymita převážné části internetového prostředí. Ta s sebou přináší zejména otázku, zdali výzkum provozovat v nevědomosti těch, které sledujeme či nikoliv. Možnost zůstat skrytým pozorovatelem je pro mnohé samozřejmě velmi lákavá – Murthy (2008: 839) mluví přímo o „*sociologické fascinaci*“ – neboť umožňuje pohodlné zkoumání témat, která by jinak pro svou citlivost mohla být obtížně výzkumně uchopitelná. Jako příklad uvádí popularitu dělání studií o sexu a deviaci na základě dat získaných z internetu. Rozhodnutí zůstat skrytým pozorovatelem však někdy rovněž vede k otázkám ohledně toho, jak eticky nakládat s informacemi, jež takto získáme (Ibid.: 845).

⁸ Internet je samozřejmě možné využít pro celou řadu různě zaměřených výzkumů. Metodologické obtíže, se kterými se výzkumník setkává kupříkladu při online dotazníkovém šetření, však mají poněkud jiný charakter, než ty, se kterými přichází do styku při pozorování internetových diskuzí. Pro účely této práce tedy pojednávat o nich nemá smysl.

Anonymita online prostředí spolu s faktem, že většina interakcí na internetu probíhá v textové podobě, dále nastoluje situaci, v níž výzkumník přichází v podstatě o veškeré možnosti ověření identity těch, které sleduje. Zejména absence vizuálního kontaktu, který je při konvenčním, „fyzickém“ pozorování natolik samozřejmou součástí výzkumu, že lze snadno zapomenout na význam role, kterou v něm hraje, může být obzvláště citelná (Freidenberg 2011: 273). Vytrácí se veškerá neverbální komunikace, stejně jako nejrůznější významové nuance, obsažené v tónu promluvy a mizí rovněž možnost posoudit člověka podle vzhledu, která i přes svou zjevnou omezenost poskytuje obvykle alespoň informaci o jeho pohlaví a přibližném věku.

Naopak výhodou textové podoby online interakcí je jejich trvalost – s výjimkou chatových místností nebývají zpravidla promluvy aktérů (například v podobě komentářů v různých diskuzích) po čase mazány. Na rozdíl od verbální interakce, kterou lze konzervovat pouze za pomoci nahrávací techniky, nepřestávají tudíž tyto výroky po svém vyřčení existovat. To je pak činí zpětně snadno dohledatelnými a tudíž dostupnými pro analýzu; navíc textová podoba dat znamená, že odpadá nutnost jejich přepisu (Ibid.).

Vlastní výzkum, ze kterého vychází tato práce, probíhal na Facebooku, tedy na v současnosti největší internetové sociální síti. Ta je v rámci internetu do jisté míry specifickým prostředím, kterému začala být v posledních letech spolu s jeho rostoucí popularitou věnována čím dál tím větší pozornost. Zde se však jeho charakterem budu zabývat pouze do té míry, do jaké souvisí s mým výzkumem. Pro obsáhlé obecné shrnutí dosavadního bádání na téma Facebook viz například (Dlouhá 2012).

Co se odlišnosti facebookového prostředí od zbytku internetu týče, za zmínku stojí zejména to, že lidé zde zpravidla vystupují pod svými pravými jmény a zveřejňují zároveň své fotografie, případně (podle míry nastavení ochrany soukromí) i další osobní informace (Ibid.: 5). To do jisté (avšak zpravidla dosti omezené) míry poskytuje pozorovateli hlubší vhled, než je v jiných prostorách internetu běžné.

2.2 Metoda zkoumání

Prvním krokem samotného výzkumu bylo vytvoření seznamu facebookových stránek k prozkoumání⁹. Řadu vhodných jsem již jakožto uživatel Facebooku znal; po

⁹ Pojmem „facebooková stránka“ zde rozumím tzv. *pages*, tedy veřejné profily, které Facebook umožňuje svým uživatelům zdarma zakládat a které jsou v jeho rámci v podstatě jakousi obdobou klasických

dalších jsem pak sám aktivně pátral pomocí vyhledávače a rovněž jsem se po nich ptal mezi svými známými a spolužáky. Stránek publikujících humorný materiál je na Facebooku značné množství, při rozhodování, které z nich zahrnout do výzkumu, jsem proto vybíral dle následujících kritérií:

1. Omezil jsem se pouze na české stránky.
2. Vyhledával jsem stránky, zaměřené pokud možno exkluzivně na publikaci humorného materiálu¹⁰.
3. Zabýval jsem se pouze stránkami, jež takovýto materiál publikovaly explicitně, tedy těmi, které otevřeně deklarovaly či jinak zjevně dávaly najevo, že mají sloužit k pobavení. Například stránky založené na trollingu (ve smyslu v jakém ho popisuje Škardová [2013]) jsem tedy opomíjel.¹¹
4. Vybíral jsem zejména ty stránky, u nichž jsem viděl důvod předpokládat, že mohou svým obsahem vyvolávat kontroverze. Výběr byl tedy dělán účelově.

U takto vybraných stránek jsem následně prozkoumal jimi publikované vtipy¹². U většiny z nich zanechali uživatelé Facebooku komentáře. Počet těchto se velmi různil; zpravidla jich bylo maximálně několik desítek, avšak v některých ojedinělých případech dosahoval řádu stovek. Rovněž formální obsah komentářů měl mnoho podob. Některé sestávaly z řady souvětí a jiné naopak tvořil jediný emotikon – určit jejich standardní rozsah tedy bohužel naprosto není možné. Pokud se v komentářích ke konkrétnímu vtipu vyskytovaly negativní reakce na něj, udělal jsem si o nich záznam. Postupně jsem tak získal sbírku těchto případů, z níž pak vyvozuji své závěry.

Vzhledem k tomu, že základním zdrojem informací pro mne byly komentáře uživatelů na veřejně přístupných facebookových stránkách, provozoval jsem svá

webových stránek. Svoji facebookovou stránku tak mají nejrůznější subjekty, od firem a politických stran přes bary a restaurace, po hudebníky a sportovce. V neposlední řadě pak mohou sloužit například člověku nebo skupině osob, které se rozhodly publikovat touto cestou na Facebooku vtipy. Z hlediska možnosti výzkumu představují facebookové stránky ideální prostor, neboť jejich obsah je, na rozdíl od obsahu některých facebookových skupin (tzv. *groups*) či profilů jednotlivých uživatelů, veřejně přístupný.

¹⁰ Nejrůznější obrázkové vtipy apod. totiž se svými fanoušky na Facebooku sdílí mnohdy i stránky, pro které není publikace vtípů nijak zásadním (natož pak jediným) cílem.

¹¹ Pro příklad takových stránek viz (Škardová 2013: 42).

¹² Zaměřil jsem se přitom pouze na ty, které byly publikovány jakožto fotografie. Pro většinu stránek, které jsem zkoumal, byla tato metoda publikace jedinou, kterou používaly. Vtipy, nezaložené graficky (jež byly tak jako tak v menšině), je samozřejmě možné publikovat také nápísem na *zdi* dané stránky (tzv. *statusem*), v praxi jsem se s tím však setkával poměrně zřídka. Publikovat vtíp ve formě fotografie znamená, že tento bude vždy lehce dohledatelný v albech fotografií dané stránky – vznikají tak přirozeně jakési sbírky vtípů.

pozorování zcela skrytě. Skutečnost, že přístup k těmto komentářům má kterýkoliv uživatel Facebooku (komentáře u zvláště populárních vtipů pravděpodobně mimoděk viděly stovky či dokonce tisíce lidí), považuji za dostatečný důvod, proč v této situaci nežádat o svolení k pozorování. Ostatně uživatelů, reagujících na dané vtipy, byly tisíce a oslovit je by tedy nebylo ani technicky možné. Co se práce se sesbíranými komentáři týče, pokud je uvádím jako příklady v textu, činím tak bez spojitosti s konkrétními autory. Jedná se o parafráze, abstrahované z většího počtu významově stejných výroků. Tento postup je dle mého názoru z hlediska etiky výzkumu nejvhodnější.

Závěrem je ještě nutné připomenout, že prostředí Facebooku výzkum samozřejmě také svým způsobem limituje. Za prvé je nutné si uvědomit, že stejně jako internet obecně, není ani Facebook prostorem, dostupným všem bez rozdílu a data, která zde získáme, tudíž nelze zcela neproblematicky zobecnit kupříkladu pro celou českou populaci (Murthy 2008: 848). Vedle této poměrně známé připomínky je však zároveň dále zapotřebí upozornit na to, že Facebook není netečným prostředím, sloužícím jako pouhá kulisa pro interakce svých uživatelů. Naopak, často do nich sám nějakým způsobem zasahuje; například pokud se zde objeví materiál, který je v rozporu s podmínkami používání, dochází k jeho mazání. Řada stránek, publikujících kontroverzní humor, se takto kvůli svému obsahu dostala do konfliktu se zdejší cenzurou, případně byly dokonce Facebookem zrušeny. Takové stránky pak samozřejmě již nebylo možné prozkoumat a jejich obsah tudíž nemohl být v této práci podroben analýze.

3. Výzkum

V rámci výzkumu jsem na vybraných facebookových stránkách analyzoval zhruba pět tisíc vtipů (v grafické podobě obrázků) a komentáře, které u nich lidé zanechali. Případů, kdy určitý vtip dohnal čtenáře k negativní reakci formou komentáře, jsem přitom zaznamenal přes tři sta¹³. Podoba a intenzita těchto reakcí se pak případ od případu značně různila. Někteří komentující si vystačili s krátkým „*toto není vtipné!*“ či s nadávkou na adresu autora vtipu/administrátora stránky (tyto osoby obvykle splývaly, neboť ačkoliv administrátoři nemuseli být autory v tom smyslu, že dané vtipy v mnoha případech patrně sami nevytvářeli, ale pouze přebírali z jiných zdrojů, byli těmi, kdo je virtuálně „vyřkli“). Jiní se pouštěli do obsáhlejších úvah a případně i do hádek s ostatními komentujícími. U některých vtipů, kterým se podařilo výrazným způsobem pobouřit čtenáře, dosahoval počet reakcí (komentářů) někdy až několika set.

3.1 Zkoumané stránky

Vzhledem k tomu, že zkoumané stránky se často různily svým zaměřením na určitý druh humoru, domnívám se, že bude užitečné, je před tím než přistoupím k analýze obecných zjištění stručně popsat a poukázat na některá jejich specifika.

Největší počet kontroverzí jsem při svém výzkumu našel na stránce nazvané **[Kontroverzní humor] Černý humor**; na druhém místě se pak umístila **Legrace bez hranic**. V obou případech se jednalo o stránky, publikující převážně obrázkové vtipy vytvářené pomocí počítače¹⁴. Obě by rovněž bylo možné na základě jejich obsahu zařadit do širší množiny stránek zaměřujících se, jak obvykle napovídá již jejich název (viz tabulku v příloze), na černý humor. Od ostatních podobných stránek, které jsem prozkoumal, se tyto dvě odlišovaly zejména množstvím zveřejněného obsahu a počtem fanoušků – byly zkrátka větší a sledovanější. To, že s nimi přicházelo do kontaktu větší množství uživatelů Facebooku, pak nejspíše vysvětluje, proč zde vznikalo více kontroverzí než na menších stránkách, sdílejících podobný materiál.

¹³ Nepočítám zde samozřejmě četné diskuze čtenářů ohledně kvality toho či onoho vtipu. Reakce typu „nuda“ či „horšíte se, dřív to bylo lepší“, které se objevovaly poměrně často, jsou samozřejmě taktéž negativní, avšak vzhledem k účelu výzkumu irelevantní.

¹⁴ Pojmem „obrázkové vtipy“ odkazuji ke skutečnosti, kterou jsem již vysvětlil v předchozí kapitole, a sice že sbírky vtipů bývají na facebookových stránkách publikovány jakožto alba fotografií. Pakliže užívám tento výraz, nemám tím pádem na mysli *klasické* obrázkové vtipy ve smyslu např. komiksů, které najdeme v denním tisku, ale spíše to, že tyto vtipy mají grafickou podobu, která je ve většině případů

Kromě stránek zasvěcených černému humoru jsem také zkoumal řadu dalších, které by opět bylo možno shrnout do jakýchsi množin na základě podobnosti jejich obsahu. Například stránky **STAY Z**, **Nekorektní plocha** a **Ovary Miloše Zemana** mají společný rys v zaměření převážné většiny svého publikovaného obsahu na aktuální společenskou a politickou satiru. Kromě politických figur a událostí se terčem jejich vtipů nejčastěji stávají různé celebrity a bulvární aféry. Na rozdíl od předchozí skupiny stránek je obsah zde publikovaný často mnohem osobitější – nejedná se zpravidla o vtipy „bez autora“, ale o jakési glosy, pro něž je spjatost s konkrétním tvůrcem příznačná. Zvláště stránka **STAY Z**, prezentující dle vlastních slov v záhlaví „*odpady ze dna internetových žump, zhovadilé události dní všedních i nevšedních a prezentace mravně zpustlých názorů na zavržením hodná témata*“¹⁵, jejíž obrázkové vtipy bývají mnohdy doprovázeny poměrně obsáhlými satirickými komentáři, je toho skvělým příkladem.

Poslední rozlišitelnou množinu pak tvořily stránky, publikující pro pobavení snímky lidí, zachycených na veřejnosti v situacích, které měly určitý komický potenciál, daný tím, že dotyční nějakým způsobem porušovali společenské normy chování těchto míst. Na nejpoblárnější z nich, nazvané **Divnolidi v MHD**, tak byly sdíleny kupříkladu fotografie lidí spících v dopravních prostředcích, lidí viditelně intoxikovaných či takových, kteří se svým stylem oblékání či účesu vymykali vkusu fotografa. Dalšími zástupci této kategorie pak byly stránky **Divnolidi na Párty** a **Divnolidi na ulici**.

Většina ze stránek, které jsem analyzoval, by se tedy při jistém zobecnění dala tematicky zařadit do jedné ze tří výše popsaných množin. Dále jsem se však setkal ještě s dvěma, které do žádné z výše uvedených kategorií nespádaly. Tou první byl **Náboženský humor**, publikující podobně jako stránky věnované černému humoru vtipy obecně neautorské povahy, avšak s náboženskou tematikou. Druhou pak byly **Martyho frky**, ručně kreslené obrázkové vtipy, vytvářené konkrétním autorem, které v drtivé většině případů čerpaly komickou účinnost z víceznačnosti některých českých slov. Mnoho z nich zároveň explicitně zobrazovalo násilí anebo sex, což vedlo ke konfliktům s Facebookem. Ačkoliv byla tato stránka velmi populární (v době mé analýzy měla přes 50 000 fanoušků a autor své frky již dvakrát vydal knižně), byla v únoru již podruhé administrátory sociální sítě zrušena.

jejich konstitutivní, neoddělitelnou součástí. Jejich převážnou část by tudíž nebylo možné rekonstruovat v podobě čistě verbální, aniž by tím byla pointa ztracena.

¹⁵ <https://www.facebook.com/STAYZMRDS> [cit. 6. 3. 2014].

3.2 Kontroverzní témata

Při analýze jsem objevil množství různých témat, která vyvolávala odpor čtenářů. Většina z nich však měla jedno společné – jistým způsobem se vztahovala k nějaké formě lidského (a místy i zvířecího) utrpení. Nejčastěji jsem se setkával s kontroverzemi u vtipů, v nichž figurovala aktuální úmrtí, nehody a nejrůznější katastrofy, fyzicky či mentálně postižení lidé, holocaust, rakovina, teroristické útoky, hladovějící děti v Africe, umučení Ježíše Krista, pedofilové, konzumace domácích zvířat a smrt a násilí obecně. Jednalo se tedy o vtipy toho druhu, které Davies nazývá „*sick jokes*“ (1998: 137 – 150), pro něž je v češtině obvykle rezervován výraz *černý humor*¹⁶. Za pozornost přitom dle mého názoru stojí, že značná část těchto vtipů se vztahovala ke konkrétním událostem, které se obvykle staly v poměrně nedávné době. Mnoho z nich podle data své publikace přímo odkazovalo na aktuálně probíhající mediální kauzy – například loni vtipy o otrávených turistech v Egyptě, červnových povodních, lyžařském úrazu Michaela Schumachera, rok předtím o metanolové aféře, masakru na americké škole Sandy Hook, jisté nehodě, při které zahynuli diváci rallye apod. Tyto vtipy byly obvykle publikovány jako okamžitá reakce na dané události, tedy zpravidla v rozpětí několika málo dní či týdnů (srov. Davies 1998: 142). Dále jsem se však setkal i s mnoha takovými, které se týkaly událostí, proběhnuvších již před několika lety, jež jsou však dodnes zřejmě v živé paměti veřejnosti. Příkladem mohou být vtipy, reagující na kauzu zavražděné holčičky Aničky Janatkové nebo vtipy o norském masovém vrahu Breivikovi. Dohromady pak tyto vtipy o konkrétních, více či méně aktuálních soudobých událostech byly těmi, které vyvolávaly nejsilnější negativní reakce a nejobsáhlejší a nejagresivnější diskuze.

Tyto diskuze či spíše hádky měly zpravidla obsahově navzájem podobnou formu. Ti, kteří daný vtip odsuzovali, obvykle argumentovali tím, že některým věcem prostě není možné se smát. Autory vtipu a ty, co se jím bavili, pak označovali za nenormální, narušené jedince. Důvody této tabuizace určitých témat mnohdy nezmiňovali. V řadě případů však bylo možné se setkat s vysvětleními v podobě volných variací na téma „*představte si, že by se to stalo vám.*“

¹⁶ Otázku, zdali si všechny skutečně toto označení zaslouží, nepovažuji na tomto místě za důležitou. V komentářích k nim se tento výraz objevuje neustále a lze tak vysledovat, že z perspektivy aktérů diskutujících tyto vtipy černým humorem jsou. Pro bližší úvahy o povaze černého humoru viz například (Borecký 2000: 131, Davies 1998: 137, Oring 2008: 193, 195).

Ti, kteří tyto vtipy obhajovali, argumentovali naproti tomu zpravidla tím, že ve světě vtipu je vše povoleno a že právě nerespektování jakýchkoliv hranic je znakem kvalitního černého humoru. Odpůrce nazývali „moralisty“ (srov. Škardová 2013: 11) a vyzývali je, aby danou stránku přestali navštěvovat, pokud je její obsah pohoršuje.

Za pozornost rovněž stojí, že odpůrci daných vtipů často začínali své odsuzující komentáře prohlášeními jako například: „*mám rád/a černý humor, ale...*“ nebo „*jsem pro každou srandu, ale...*“ Zdá se, že mnozí z nich cítili potřebu ostatním (či možná spíše sami sobě) dokázat, že přestože daný vtip kritizují, rozhodně to neznačí nedostatek smyslu pro humor na jejich straně. Michael Billig ve své práci poznamenává, jak rozšířené je v dnešní společnosti chápat smysl pro humor jakožto krajně pozitivní, žádoucí charakterovou vlastnost (Billig 2005: 11). Domnívám se, že kontradikce, která před odpůrci těchto vtipů vyvstává, je logickým důsledkem tohoto přístupu. Určitý typ humoru odmítají, zároveň si však nárokují smysl pro humor obecně. Snaha vyřešit tento rozpor pak může velmi dobře být tím, co stojí v pozadí formování jejich rétoriky, umisťující dané vtipy a jejich příznivce do sféry nenormálního, deviantního a tudíž nežádoucího.

3.3 Vtipy a jejich kontext

Nabízí se otázka, nakolik mohl být odpor k určitým vtipům podmíněn různými kontexty, v nichž se s nimi uživatelé Facebooku setkávali. Co se stránek publikujících černý humor týče, bylo zaměření na něj v řadě případů jejich administrátory explicitně avizováno, často spolu s jakousi stručnou obhajobou, uváděnou patrně proto, aby se předešlo konfliktům s nespokojenými čtenáři a omezením od administrátorů Facebooku. Například po otevření záhlaví stránky **Legrace bez hranic** najdeme následující text:

„Humor nezná hranic, stejně tak i my a proto nám není nic svaté a smějeme všemu. (...) Tato stránka, jakož i obsah na ní obsažený, slouží pouze k pobavení. Zobrazením fotek, vtipů či videí neprojevuujeme sympatie k hnutím, která směřují k potlačení práv a svobod člověka. A proto neshledávejte v jejich umístění žádné myšlenky k hanobení rasy, národa a přesvědčení.“^{17c}

Stránky zaměřené na černý humor dávaly, počínaje již svým názvem, různými vysvětlujícími deklamacemi pokračuje a přímou komunikací v diskuzích konče, všem potenciálním čtenářům zpravidla dosti explicitně najevo, že se pohybují ve sféře vtipu.

Tímto se zásadně odlišují od facebookového trollingu, jak jej ve své práci popsala Marie Škardová, jehož komičnost je do značné míry založena na tom, že není těmi, na které je zaměřen, rozpoznán (Škardová 2013). V případě stránek publikujících černý humor je velmi nepravděpodobné, že by někdo u zveřejňovaného obsahu nezaregistroval, že má jít o vtip. To, jestli jej jako takový někteří čtenáři odmítají přijmout, je již jiná otázka.

Jak si tedy vysvětlit velký počet kontroverzí na těchto stránkách, když byli uživatelé obvykle varováni o povaze humoru, který na nich naleznou? Zde je potřeba zmínit, že i v případě nejkontroverznějších stránek vyvolala negativní reakce vždy pouze menšina vtipů¹⁸. Je tedy pravděpodobné, že jejich výskyt nedostačoval k tomu, aby čtenáře zcela odradil od sledování dané stránky. Když se pak mezi běžnějšími, víceméně bezproblémovými vtipy objevil nějaký, který již pro některé uživatele nebyl stravitelný, vyvolal často reakce, které svou dikcí tuto domněnku podporují. Mnoho uživatelů se například vyjadřovalo ve stylu „*mám rád černý humor, ale tohle už není černý humor...*“ nebo „*mám rád vtipy o tom a tom, ale toto už je moc.*“ Došlo tedy zřejmě zkrátka k překročení normy, jejíž zachovávání tito lidé na dané stránce očekávali.

K podobnému jevu pak rovněž docházelo v případě, že určitá stránka publikovala vtip, který vybočoval z její obvyklé tematiky. Například když se na stránce **Ovary Miloše Zemana** mezi zdejšími vtipy na adresu prezidenta, pro čtenáře neproblematickými, objevil vtip o úrazu Michaela Schumachera, okamžitě část uživatelů pohoršil. Stejně tak nezůstal bez odezvy žert o lednovém výbuchu palestinské ambasády.

Ke konfrontaci uživatelů s vtipy, které je šokovaly, v některých případech rovněž docházelo působením mechanismů samotného Facebooku, například pokud je sdílel či s nimi nějak jinak interagoval někdo z jejich přátel. O tom svědčí některé místy se objevující odpovědi pohoršených uživatelů na otázku, proč danou stránku navštěvují, když je její obsah pohoršuje.

¹⁷ <https://www.facebook.com/LeBeHr> [cit. 6. 3. 2014].

¹⁸ Je velmi pravděpodobné, že stránky, na nichž by kontroverzní materiál představoval většinu publikovaného obsahu, by byly Facebookem v důsledku stížností velmi brzo zrušeny. Tím pádem by takovými výzkumem nemohly být zachyceny.

3.4 Vyjádření superiority ve vtipech

Poté co jsem identifikoval témata, jejichž použití ve vtipech vyvolávalo negativní reakce čtenářů, rozhodl jsem se dále prozkoumat povahu těchto vtipů s přihlédnutím k teorii superiority. Zajímalo mne, zda by jejich kontroverznost nemohla být vysvětlena tím, že vyjadřují nadřazenost vypravěče vtipu vůči určité skupině lidí. Prošel jsem proto svou sbírku kontroverzních vtipů a každému z nich přiřadil kód podle jeho povahy. Rozlišoval jsem přitom mezi těmi, u nichž bylo patrné, že vyjadřují superioritu autora vůči předmětu vtipu na jedné straně a těmi, které byly naopak založeny čistě na inkongruenci použitých prvků. Dále jsem zavedl ještě třetí kategorii pro ty případy, které nebyly jednoznačně zařaditelné ani do jedné z prvních dvou skupin. Vzhledem k tomu, že mým záměrem bylo získat údaj o počtu vtipů vyjadřujících superioritu kvůli reakcím na ně, přiřadil jsem kód *superiorita* všem, které ji vyjadřovaly i pokud byly zároveň postaveny na výrazné inkongruenci. Tedy například fotomontáž, na níž má prezident Miloš Zeman přimalováno tělo prasete, klasifikuji jako případ superiority.

Po provedení kódování jsem došel k zajímavému zjištění – vtipy založené na superioritě totiž tvořily méně než čtvrtinu mého datového souboru; bylo jich pouze 72. Naopak vtipů, které jsem klasifikoval jako čistě inkongruentní bylo 207, tedy zhruba třikrát tolik¹⁹. Tato čísla napovídají, že vyjádření superiority patrně důvodem vzniku většiny kontroverzí není.

Negativní reakce na vtipy založené na superioritě pocházely obvykle, jak se ostatně dalo čekat, od těch, kteří se nějakým způsobem identifikovali s jejich terčem. Nejintenzivnější spory nastaly kolem vtipů, publikovaných v době minulých prezidentských voleb, které zesměšňovaly některého z kandidátů. Voliči jednoho se zde zpravidla pouštěli do poměrně obsáhlých hádek s příznivci druhého. Samotné vtipy však předmětem těchto sporů nebyly; byly spíše jen tím, co je spustilo, příležitostí k tomu, aby začaly. Obdobně tomu bylo takřka se všemi negativními reakcemi na vtipy tohoto druhu. Ti, kteří se proti nim ohrazovali, tak činili z pozice napadených a vtip zřejmě chápali spíše jako urážku. Kromě zmíněných žertů o politicích jsem se setkal s podobnými reakcemi i u některých vtipů o dalších veřejně známých osobách (například Daniel Landa, Justin Bieber) a o nejrůznějších skupinách lidí obecně

¹⁹ Kompletní tabulka kódů je k dispozici v příloze práce.

(křesťané, Romové, gayové, Slováci...). V prvním případě reagovali fanoušci dotyčných, v druhém zpravidla členové těchto skupin²⁰.

Vtipy vyjadřující superioritu se tudíž v řadě případů sice opravdu setkávaly s negativními reakcemi čtenářů, avšak diskuze, které při nich vznikaly, byly obsahově značně specifické. Jejich předmětem byly hádky mezi něčími přívrženci a odpůrci, případně mezi členy určité skupiny a ostatními. Vtipy samotné byly v podstatě pouze tím, co dalo těmto mezi-skupinovým hádkám prostor a příležitost se rozvinout. Otázka nepatřičnosti daného vtipu, pokud byla otevřena, souvisela zpravidla s tím, že tento zároveň pracoval s některým z citlivých témat, která jsem popsal výše. Pokud se v něm takovýto motiv nevyskytl, zůstávaly diskuze mezi-skupinovými hádkami.

Naopak u mnoha vtipů, v nichž by vyjádření superiority bylo možné najít jen stěží, se diskuze točily právě kolem otázky jejich přípustnosti. Výrazy jako „*jak se tomuhle může někdo smát*“, „*tohle už není vtipné*“, „*z některých věcí by se neměla dělat legrace*“ apod., se kterými jsem se v nejrůznějších obměnách neustále setkával, jsou toho dobrým dokladem. Jako výborný příklad vtipů založených čistě na inkongruenci, jimž se ale přesto dařilo vzbudit odpor některých čtenářů, poslouží veškeré kontroverze, se kterými jsem se setkal na stránce **Martyho frky**. Ani jeden ze zde kritizovaných vtipů nevyjadřoval superioritu. Naopak, všechny vycházely z víceznačnosti, dvojsmyslnosti užitého jazyka. Superioritu ve většině případů nevyjadřovaly ani všude velmi rozšířené vtipy využívající principu fotomontáže. Hledat ji například v obrázku hořící budovy World Trade Center, které někdo domaloval krví podlité oči, ústa na místo zející díry, kde došlo k nárazu letadla a ruce, držící zdroj dýmu – marihuanovou cigaretu, by bylo opravdu zbytečné. Stejně tak ve vtipu „*Víte proč Norové prohráli v hokeji? Protože jejich nejlepší střelec sedí.*“, napsaném na pozadí obrázku teroristy Breivika nebo v případě fotografie márníčních chladicích boxů, doplněné popisem „*Michael Schumacher míří do boxů.*“ Přesto tyto vtipy vyvolaly negativní reakce. Podobných příkladů bych přitom mohl jmenovat desítky.

Domnívám se tedy, že mohu na základě těchto dat poměrně bezpečně tvrdit, že vtipy vyjadřující superioritu zpravidla nepřekračují *samy o sobě* meze vtipnosti, které se zde snažím nalézt. Samotný fakt, že vtip vyjadřuje superioritu nad určitým člověkem nebo skupinou lidí zkrátka obvykle není chápán jako porušení společenských norem

²⁰ Určit, zda někdo k dané skupině patří, samozřejmě nebylo vždy možné. Usuzoval jsem zejména z toho, co dotyční psali, neboť často se ve svých komentářích se skupinou explicitně identifikovali. Dále pak jistým vodítkem byla i jejich jména (Slováci) či profilové fotografie (Romové).

toho, o čem je a není přípustné žertovat. To přitom rozhodně není samozřejmé – viz například výzkum Kuipers (2006: 382 – 384), která poukazuje na internalizaci odporu k rasistickým vtipům mezi nizozemskými uživateli internetu. Rasistické vtipy jsou přitom příkladem uplatnění principu superiority *par excellence* a jejich odmítání je tedy vlastně odmítáním tohoto principu v jedné z jeho konkrétních manifestací. Ve svém výzkumu jsem podobný odpor zaznamenával spíše ojediněle. Setkal jsem se sice například s vtipy o Romech, které se potázaly s kritikou, avšak ta pocházela pouze ze strany romských uživatelů. Obdobně tomu bylo s takřka všemi ostatními vtipy, založenými na superioritě – v drtivé většině zkrátka vadily jen těm, o nichž pojednávaly. Při srovnání s výsledky nizozemského výzkumu Kuipers (Ibid.), kdy byly vtipy široce kritizovány jednoduše proto, že vyjadřovaly superioritu (konkrétně superioritu rasovou), pak zřetelně vychází najevo, jak málo je v tomto ohledu vnímání mezí vtipnosti univerzální.

3.5 Komičnost deviace

Ukázal jsem tedy, jaká témata vtipů vyvolávala negativní reakce uživatelů Facebooku a následně jsem blíže prozkoumal reakce na vtipy, vyjadřující superioritu. Nyní bych chtěl pohled na problematiku obohatit přihlédnutím k jedné specifické kategorii humoru, se kterou jsem se při výzkumu setkal. Mám na mysli praxi sdílení fotografií opilců, podivínů a obecně lidí nějakým způsobem se vymykajících normám míst, kde byli zachyceni. Na tomto principu fungovala velmi populární stránka **Divnolidi v MHD** (v době mého výzkumu měla cca 23 000 fanoušků). Zde publikované snímky lidí z různých prostředků hromadné dopravy jsou zajímavou ukázkou toho, co jsem se v duchu tvrzení M. Billiga (2005: 202) rozhodl nazývat disciplinárním humorem.

Billig ve své práci poukazuje na funkci humoru jakožto mechanismu sociální kontroly. Zaměřuje se přitom především na to jak výsměch, zejména ze strany rodičů, přispívá k modelování chování dětí v rámci procesu socializace (Ibid.: 228). Výsměch zde probíhá na úkor jednotlivce vždy z toho důvodu, že tento nějakým způsobem porušuje normy chování daného prostředí. Jedná se tedy o formu společenského tlaku, majícího jedince přimět k tomu, aby toto své chování revidoval. Při pohledu na fotografie publikované stránkou **Divnolidi v MHD** je ihned jasné, že zdroj jejich komičnosti tkví právě v zobrazení lidí porušujících normy chování ve veřejné hromadné

doprově. Ostatně už název stránky odkazující k divnosti, neboli kulantněji řečeno abnormalitě a nezvyklosti, tomu odpovídá. Příčina smíchu je tedy stejná, avšak při srovnání s Billigovými příklady je v jeho povaze patrný jeden markantní rozdíl. Tím je fakt, že ti, kteří se danému chování smějí, nejsou situaci přítomni. Navíc vzhledem k tomu, že snímky byly nejspíše zpravidla pořizovány bez vědomí fotografovaných, je jejich výsměch výsměchem skrytým. Je v takovéto situaci ještě možné mluvit o disciplinárním humoru, když se ti, jež jsou jeho předmětem ani nemusejí dozvědět, že jsou disciplinováni? Tuto otázku ponechám raději stranou. Ať už totiž takovýto druh internetového humoru reálně plní nějakou společenskou funkci či nikoliv, jisté je, že samotný fakt, že se snímky spáčů a opilců v metru těší takové oblibě, vypovídá mnoho o tom, co je dnes v oblasti vtipu považováno za vhodné.

U těchto fotografií jsem se s negativními reakcemi čtenářů příliš často neseťkával. Pokud se objevily, napadaly dané snímky zpravidla na základě toho, že nezobrazovaly nic *divného*. Tak se terčem kritiky stávaly například fotografie bosých lidí, lidí se zvláštními účesy, netradičně oblečených apod. Tito lidé si dle kritiků nezasloužili být terčem vtipů, neboť nebyli *divní*, naopak byli *zajímaví*, *originální*. Stejně tak velmi populární motiv spáčů se místy setkal s opovržením, a sice když byli spícími lidmi lidé v důchodovém věku. Naproti tomu nad fotografiemi spících bezdomovců se obvykle nikdo nepozastavoval.

3.6 Shrnutí hlavních zjištění

Když jsem na začátku práce představoval téma kontroverzního humoru, podotýkal jsem, že výzkumy, které se jím zabývají, mívají často tendenci pojímat předmět zkoumání jako výraz konfliktu dvou antagonistických skupin. Typickým příkladem jsou studie etnického anebo sexistického humoru: v obou případech zde máme dvě jasně definované skupiny, jejichž členové si vyprávějí vtipy o *těch druhých*. Vzhledem k míře zájmu, který je tomuto druhu komiky věnován, by se zdálo logické předpokládat, že právě reakce na něj budou nejbouřlivější a diskuze o jeho přijatelnosti nejvášnivější. Výzkum na facebookových stránkách však ukázal, že mnohem častěji a s větší intenzitou bývá kritizován černý humor – zejména pak, pokud jsou jeho předmětem aktuální, medializované katastrofy. V takovýchto vtipech přitom obvykle absentovalo vyjádření superiority, jehož přítomnost lze jistě považovat za zásadní, ne-li jediný důvod, motivující k odmítání například etnického či sexistického humoru.

Příčiny toho, proč je tento humor často shledáván jako nepřijatelný, je tedy zapotřebí hledat jinde.

Negativní reakce, se kterými se mnohé zkoumané vtipy setkaly, byly zpravidla formulovány jako kategorické odmítnutí toho, aby se o tématech, jež zobrazovaly, žertovalo. Ti, kteří jimi byli pobouřeni, bojovali v diskuzích za odlišnou normu, za jiné meze vtipnosti než ti, kteří se jimi bavili. Jejich spory byly v podstatě stejné jako ty, jež popisuje Kramer (2011). Stejně jako v případě jejího výzkumu vtipů o znásilnění bylo i zde možno pozorovat, jak účastníci diskuzí konstruují a ospravedlňují svou identitu na základě postoje, který vůči danému vtipu zaujímají. Rovněž její tvrzení, že možnost konfliktního výkladu je inherentním strukturujícím prvkem humoru (Ibid.: 163), se zdá být na místě.

Badatelé, zabývající se humorem, beroucím si za cíl aktuální, medializované katastrofy (tzv. *disaster jokes*), zpravidla upozorňují právě na onen mediální aspekt, který je pro pochopení významu těchto vtipů ústřední (Davies 1998: 142, Kuipers 2005, Oring 2008: 195). Rozvoj moderních sdělovacích prostředků dává vzniknout situaci, v níž se o nejrůznějších neštěstích takřka okamžitě dozvídají zástupy lidí, jejichž převážná část však často k daným událostem nemá naprosto žádný vztah. Navíc jsou tyto tragédie zpravidla vměstnány mezi jiné, zcela charakterově odlišné a mnohdy značně banální informace (Davies 1998: 142). Média přitom vytvářejí o daných katastrofách obraz, v němž jsou přímo obsaženy určité normativní prvky a předkládají tak svým recipientům jakýsi návod, jak tyto události vnímat (Oring 2008: 195). Vtipy, jež z těchto tragédií učiní svůj předmět, lze pak chápat jako jistý výraz nesouhlasu s oficiálním mediálním diskurzem, jako *odmítnutí truchlit* (Ibid.: 196).

Domnívám se, že tuto logiku lze právě na problematiku kontroverzního humoru na Facebooku velmi dobře aplikovat. Ukáže se pak, že konflikty, ke kterým zde dochází, mají svou příčinu v tom, že zatímco někteří se s oficiálním, vážným diskurzem identifikují, jiní jej přijmout odmítají. Davies ke vtipům o medializovaných katastrofách podotýká, že je vhodnější vnímat je spíše ve vztahu k tomu, jak jsou tyto události mediálně portrétovány, nežli přímo jako vtipy o nich samotných (Davies 1998: 142). Výsměch, který se ve vtipěch objevuje, tedy nejspíše není těmi, kteří si je vypravují, opravdu adresován obětem autonehod nebo teroristických útoků. Jestli však s tímto tvrzením souhlasí i ti, kteří proti tomuto humoru protestují, je již otázka jiná.

Závěr

Cílem této práce bylo zjistit, jaký druh humoru vyvolává v lidech odmítavé reakce a odhalit tak témata, o nichž dnes není přípustné žertovat. Výzkum na facebookových stránkách ukázal, že s největším odporem se setkávají vtipy, které se týkají aktuálních medializovaných neštěstí a katastrof. Tato témata jsou řadou lidí zjevně chápána jako příliš vážná na to, aby se mohla objevit ve vtipu. Negativní reakce, se kterými se vtipy o nich potýkaly, naznačují, že zde v očích jejich odpůrců došlo k překročení závažné morální normy, čemuž odpovídá intenzita jejich rozhořčení, poznamenaného mnohdy jakýmsi údivem nad tím, jak je vůbec něco takového možné.

Bylo přitom demonstrováno, že tento druh humoru zpravidla nevyjadřuje superioritu. Odpor k němu tedy nelze vysvětlit jako reakci na zesměšňování nějaké osoby nebo skupiny lidí, což je zdůvodnění, které se nabízí například v případě vtipů o politicích či o příslušnících jiných etnik. Takové vtipy navíc obvykle odmítali pouze ti, kteří se nějak identifikovali s jejich terčem. To, že daný vtip vyjadřuje superioritu, proto zřejmě samo o sobě pro většinu lidí nepředstavovalo problém, pokud tedy ovšem nebyl o nich.

Co v tom případě způsobuje, že se právě humor o aktuálních tragédiích setkává s největším odporem? Proč je zrovna tomuto tématu některými lidmi přisuzována taková vážnost? Nabízí se vícero možných vysvětlení. Vycházejí z vývojové koncepce postupného osvojování jednotlivých komických modů Vladimíra Boreckého (2000: 161 – 169), bylo by například možno argumentovat, že odpor k těmto vtipům je dán neschopností některých lidí pochopit jejich absurdní podstatu. Pro člověka, jenž zakrněl v dřívější vývojové fázi, by dle této teorie dané vtipy skutečně mohly představovat chladnokrevný výsměch lidským tragédiím a nikoliv reakci na absurditu světa, která se jejich prostřednictvím zjevuje.

Nicméně, takovýto závěr se zjevně přiklání na stranu přívrženců těchto vtipů, vycházejí z implicitního předpokladu o pozitivní povaze humoru, který například Billig (2005) tvrdě kritizuje. Ačkoliv se zdá být pravděpodobné, že dané vtipy obvykle nevznikají jako výraz škodolibé radosti nad utrpením druhého, rozhodně to nepopírá možnost jejich negativního dopadu na některé lidi, kupříkladu na pozůstalé těch, o jejichž smrti je žertováno (srov. Kuipers 2005: 71). Ti jistě i v prostředí legrační společnosti představují skupinu, po níž naplňování *všeobecného požadavku veselí* (Lipovetsky 1998: 164) nebude vyžadováno příliš vehementně.

K lepšímu chápání toho, proč se vtipy o některých tématech setkávají s odporem, by dále mohl přispět například výzkum, který by se pokusil na základě analýzy historického materiálu osvětlit, kde ležely meze vtipnosti v minulosti a z jakých důvodů případně docházelo k proměnám jejich vnímání. Norbert Elias ve své klasické práci *O procesu civilizace* (2006: 278) popisuje oblíbený zvyk Paříže šestnáctého století, spočívající ve veřejném upalování koček u příležitosti svátku sv. Jana. Jak je z tohoto příkladu vidno, standardy toho, co je považováno za přijatelnou formu zábavy, se v průběhu staletí značně proměnily. Existuje tedy dobrý důvod domnívat se, že obdobným procesem vývoje procházelo i vnímání přípustnosti různých druhů humoru.

Konečně, chceme-li pochopit, o čem se v dnešní době nežertuje, měli bychom se rovněž zamyslet i nad tím, čemu se naopak smějeme, aniž bychom přitom maně pociťovali možnou nevhodnost tématu (samozřejmě v závislosti na kontextu). Lehce naznačit směr, kterým by se bylo možno v takových úvahách vydat, jsem se pokusil v krátkém exkursu o disciplinárním humoru. Právě bližší prozkoumání tohoto fenoménu ze sociologické perspektivy by v otázce dnešních mezí vtipnosti mohlo nejspíše ledacos odhalit. Neboť pokud jedno a to samé morální vědomí vede k odmítání humoru o tragédiích, známých často pouze zprostředkovaně z médií a zároveň dovoluje smát se při pohledu na spící bezdomovce v tramvaji, pak to o jeho stavu vypovídá mnohé.

Summary

The aim of this paper was to find out what types of humor have the potential to create controversies among the audience of Czech Facebook entertainment pages. For this purpose a study was conducted, analyzing approximately five thousand jokes and comments on them, posted by their readers. The study found about three hundred jokes that caused Facebook users to voice negative reactions to them via comments. These jokes were then further analyzed, revealing that the most controversial ones were those that dealt with current, media-covered disasters. Afterwards, explanations for the common aversion to this type of humor were sought by applying superiority theory. The collected controversial jokes were again analyzed, this time to find out if they expressed notions of superiority. Since only a minority of these jokes did so, the hypothesis that the controversies were reactions to an expression of superiority could be ruled out in most cases. Specifically the disaster jokes, which were criticized most intensely, almost never expressed this notion.

The source of the controversies was therefore located as stemming from the conflict between different opinions of Facebook users about what is and what isn't acceptable to joke about. The importance of the relationship between jokes about disasters and the ways these disasters are portrayed by the media was emphasized. As several authors (for example Davies 1998: 142, Oring 2008: 195) have pointed out, the media coverage of these events leads to the creation of a situation, in which people who have nothing to do with them are pulled into a discourse of public mourning. Disaster jokes can then be seen as a sort of rejection of this discourse.

In conclusion of this thesis, possible directions for future research, which could help to further the understanding of the ways in which norms of what is and what isn't acceptable to joke about are conceived, were pointed out. For example a study on the historical changes of these norms could be beneficial. Furthermore, to find out more about what today is unacceptable, we should also turn our attention to forms of humor, whose problematic potential usually tends to be overlooked. For a start, deeper inquiries into the phenomenon of disciplinary humor should be made.

Použitá literatura

BORECKÝ, Vladimír. *Teorie komiky*. Vyd. 1. Praha: Hynek, 2000. 210 s. ISBN 80-86202-65-8.

BILLIG, Michael. *Laughter and ridicule: towards a social critique of humour*. Vyd. 1. London: Sage, 2005. 264 s. ISBN 1-4129-0250-9.

DAVIES, Christie. *Jokes and their relation to society*. Vyd. 1. Berlin, New York: Mouton de Gruyter, 1998. 234 s. ISBN 3-11-016104-4.

DAVIES, Christie. *Jokes and targets* [online]. Bloomington [Ind.]: Indiana University Press, 2011 [cit. 14. 4. 2014]. 314 s. eISBN: 9780253001726. Dostupné z: <http://site.ebrary.com/lib/cuni/docDetail.action?docID=10481740>

DLOUHÁ, Marie. „*Becoming a Facebook User*“: *Záhada (ne)opouštění facebooku*. Praha, 2012. 103 s. Diplomová práce (Mgr.) Univerzita Karlova v Praze, Fakulta sociálních věd, Institut sociologických studií. Katedra sociologie. Vedoucí diplomové práce Mgr. Martin Hájek, PhD.

ELIAS, Norbert. *O procesu civilizace: sociogenetické a psychogenetické studie. I., Proměny chování světských horních vrstev na Západě*. Vyd. 1. Praha: Argo, 2006. 338 s. ISBN 80-7203-838-9.

FREIDENBERG, Judith. Researching Global Spaces Ethnographically: Queries on Methods for the Study of Virtual Populations. *Human Organization*. 2011, 70(3), s. 265-278. ISSN 0018-7259.

FREUD, Sigmund. *Vtip a jeho vztah k nevědomí*. Vyd. 1. Praha: Psychoanalytické nakladatelství, 2005. 251 s. ISBN 80-86123-21-9.

GRAY, Jared Alan, FORD, Thomas E. The Role Of Social Context In The Interpretation Of Sexist Humor. *Humor: International Journal Of Humor Research*. 2013, 26(2), s. 277-293. ISSN 0933-1719.

KRAMER, Elise. The playful is political: The metapragmatics of internet rape-joke arguments. *Language in Society*. 2011, 40(2), s. 137-168. ISSN 0047-4045.

KUIPERS, Giseline. The social construction of digital danger: debating, defusing and inflating the moral dangers of online humor and pornography in the Netherlands and the United States. *New Media & Society*. 2006, 8(3), s. 379-400. ISSN 1461-4448.

KUIPERS, Giseline. The sociology of humor. In: RASKIN, Victor, ed. *The Primer of Humor Research*. Vyd. 1. Berlin: Mouton de Gruyter, 2008, s. 361-398. ISBN 978-3-11-018616-1.

KUIPERS, Giseline. "Where Was King Kong When We Needed Him?" Public Discourse, Digital Disaster Jokes, and the Functions of Laughter after 9/11. *Journal Of American Culture*. 2005, 28(1), s. 70-84. ISSN 1542-7331.

LEWIS, Paul, ed. The Muhammad cartoons and humor research: A collection of essays. *Humor: International Journal Of Humor Research*. 2008, 21(1), s. 1-46. ISSN 0933-1719.

Legrace bez hranic. *Facebook* [online]. [cit. 6. 3. 2014]. Dostupné z: <https://www.facebook.com/LeBeHr>

LIPOVETSKY, Gilles. *Éra prázdnoty: úvahy o současném individualismu*. Vyd. 1. Praha: Prostor, 1998. 272 s. ISBN 80-85190-74-5.

LOWIS, M. J. Cartoon Humor: Do Demographic Variables and Political Correctness Influence Perceived Funniness?. *Mankind Quarterly*. 2003, 43(3), s. 273-289. ISSN 0025-2344.

MARWICK, Alice, ELLISON, Nicole B. "There Isn't Wifi in Heaven!" Negotiating Visibility on Facebook Memorial Pages. *Journal Of Broadcasting & Electronic Media*. 2012, 56(3), s. 378-400. ISSN 0883-8151.

MURTHY, Dhiraj. Digital ethnography: An examination of the use of new technologies for social research. *Sociology-the Journal Of The British Sociological Association*. 2008, 42(5), s. 837-855. ISSN 0038-0385.

NARULA, Ramesh, CHAUDHARY, Varsha, NARULA, Kusum, NARAYAN, Ram. Depression, Anxiety and Stress Reduction in Medical Education: Humor as an Intervention. *Online Journal of Health and Allied Sciences* [online]. 2011, 37(1-7), s. 1-3 [cit. 11. 4. 2014]. ISSN 0972-5997. Dostupné z: <http://www.ojhas.org/issue37/2011-1-7.htm>

ORING, Elliott. Humor in anthropology and folklore. In: RASKIN, Victor, ed. *The Primer of Humor Research*. Vyd. 1. Berlin: Mouton de Gruyter, 2008, s. 183-210. ISBN 978-3-11-018616-1.

PETRUSEK, Miloslav. *Společnosti pozdní doby*. Vyd. 1. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2006. 459 s. ISBN 978-80-86429-63-2.

STAY Z. *Facebook* [online]. [cit. 6. 3. 2014]. Dostupné z: <https://www.facebook.com/STAYZMRDS>

ŠKARDOVÁ, Marie. *Sdružení Bezcitných Cynických a Zlých Individuí: Trolling na sociální síti Facebook v českém prostředí* [online]. 2013 [cit. 27. 2. 2014]. Bakalářská práce. Masarykova univerzita, Filozofická fakulta. Vedoucí práce Michal Lorenz. Dostupné z: http://is.muni.cz/th/182293/ff_b/

WILSON, Samuel M., PETERSON, Leighton C. The Anthropology of Online Communities. *Annual Review of Anthropology*. 2002, 31, s. 449-467. ISSN 0084-6570.

Seznam příloh

Příloha č. 1: Přehled facebookových stránek, využitých v analýze (tabulka)

Příloha č. 2: Tabulka kódů

Přílohy

Příloha č. 1: Přehled facebookových stránek, využitých v analýze (tabulka)

Facebookové stránky, využité v analýze			
Název stránky	Počet like (zaokrouhleno)	URL	Datum, ke kterému jsou tyto údaje aktuální
<i>Černý humor</i>	2 000	https://www.facebook.com/fhfgfhg6?ref=ts&fref=ts	13. 2. 2014
<i>Černý humor</i>	2 000	https://www.facebook.com/pages/%C4%8Cern%C3%BD-humor/194810900623416	13. 2. 2014
<i>Černý humor CZ/SK</i>	400	https://www.facebook.com/pages/%C4%8Cern%C3%BD-Humor-CZSK/530113813710890	13. 2. 2014
<i>Černý Humor - Why So Serious</i>	1200	https://www.facebook.com/whyss.cernyhumor	3. 3. 2014
<i>Divnolidi na Párty</i>	2 600	https://www.facebook.com/divnolidinaparty	19. 2. 2014
<i>Divnolidi na ulici</i>	2 000	https://www.facebook.com/DivnolidiNaUlici	19. 2. 2014
<i>Divnolidi v MHD</i>	23 500	https://www.facebook.com/pages/Divnolidi-v-MHD/699329366763405	12. 1. 2014
<i>Legrace bez hranic</i>	8 300	https://www.facebook.com/LeBeHr	12. 1. 2014
<i>[Kontroverzní humor] Černý humor</i>	24 000	https://www.facebook.com/CernyHumor	26. 1. 2014
<i>Kontroverzní humor Bez soucitu</i>	500	https://www.facebook.com/absolutnebezsoucitu	19. 2. 2014
<i>Martyho frky</i>	54 000	https://www.facebook.com/MartyhoFrky2	12. 1. 2014
<i>Náboženský humor</i>	7 700	https://www.facebook.com/nabozenskevtipy	12. 1. 2014
<i>Nekorektní plocha</i>	3 600	https://www.facebook.com/pages/Nekorektn%C3%AD-plocha/450063661708626	16. 2. 2014
<i>Ovary Miloše Zemana</i>	26 000	https://www.facebook.com/pages/Ovary-Milo%C5%A1e-Zemana/200025556807681	28. 2. 2014
<i>STAY Z</i>	11 500	https://www.facebook.com/STAYZMRDS?fref=ts	21. 1. 2014

Příloha č. 2: Tabulka kódů

Název stránky	Superiorita	Inkongruence	Nezařazeno
<i>Martyho frky</i>	0	21	0
<i>Náboženský humor</i>	2	5	1
<i>Legrace bez hranic</i>	14	44	11
<i>Divnolidi v MHD</i>	16	3	0
<i>STAY Z</i>	5	11	2
<i>[Kontroverzní humor]</i> <i>Černý humor</i>	23	104	25
<i>Černý humor</i>	0	4	1
<i>Nekorektní plocha</i>	12	13	0
<i>Ovary Miloše Zemana</i>	0	2	0
Celkem	72	207	40